

تعیین منابع اثرگذار در پایان نامه های کارشناسی ارشد موجود در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات طی سال های ۱۳۷۹-۱۳۸۸

اشرف السادات بزرگی^۱ | محبوبه غفوری^۲ | مریم السادات میرحیدری^۳

۱. استادیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شمال Bozorgi535@yahoo.com

۲. دانش آموخته کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال (نویسنده مسئول) Mgh8182@gmail.com

۳. دانش آموخته کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع رسانی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال m.s.mirheidari@gmail.com

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۰۷/۰۵

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۴/۱۸

چکیده

هدف: پژوهش حاضر با هدف شناسایی رفتارهای استنادی دانشجویان به تحلیل استنادی منابع پایان نامه های کارشناسی ارشد موجود در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات طی سال های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۸ می پردازد.

روش پژوهش: روش انجام پژوهش تحلیل استنادی است که جزء شناخته شده ترین روش ها در مطالعات کتاب سنجی به حساب می آید. آمار تحلیلی به کار رفته در این پژوهش قانون برادفورد می باشد. جامعه پژوهش شامل ۲۷۴۶۰ منبع مورد استناد در ۳۵۲ پایان نامه کارشناسی ارشد، در پنج گروه رشته تحصیلی (علوم اجتماعی، زبان و ادبیات فارسی، روانشناسی و علوم تربیتی، الهیات و معارف اسلامی و هنر و معماری) می باشد.

یافته ها: یافته ها نشان می دهد که از مجموع ۲۷۴۶۰ منبع مورد استفاده، کتاب های فارسی با ۹۶.۶۲ درصد بالاترین، و پایان نامه های انگلیسی با ۰/۰۷ درصد کمترین استناد را داشته اند. هر پایان نامه به طور میانگین به ۷۸/۰۱ منبع استناد کرده است. توزیع زبانی نشان می دهد که زبان فارسی با ۸۵/۸۲ درصد زبان غالب است. پوشش زمانی مربوط به سال های ۱۳۷۵-۱۳۷۸ با ۳۶/۴۹ درصد از کل استنادها می باشد و کتاب های فارسی با ۴۹/۱۱ و پایان نامه های انگلیسی با ۰/۵ بیشترین و کمترین میزان اثرگذاری را داشته اند. همچنین پراستنادترین منابع، مجلات و کتاب ها تعیین شدند و نیز مشخص شد میزان استناد به منابع روزآمد در سال ۱۳۸۶ برابر ۲ منبع و در سال های ۱۳۸۱ و ۱۳۸۰ برابر ۰/۶ می باشد.

نتیجه گیری: مجلات از قانون برادفورد تبعیت می کنند و مجلات هسته فارسی شامل نشریه اطلاعات سیاسی - اقتصادی و نامه علوم اجتماعی و مجلات هسته لاتین شامل Journal of Social & Humanities و British journal of education psychology است. پربسامدترین کتاب فارسی مراحل اساسی اندیشه در جامعه شناسی و مبانی جامعه شناسی می باشد و همچنین از بین کل استنادات صورت گرفته ۷۹/۲۳ درصد به کتاب فارسی و لاتین، ۱۳/۵۸ درصد به نشریات و ۳/۸۶ درصد به پایان نامه ها تعلق گرفته است، که فرضیات آزمون را مورد پذیرش قرار می دهد. در همه پایان نامه ها بیشترین استناد به دلیل سهولت دسترسی و استفاده آسان مربوط به کتاب است و به دلیل ضعف دانشجویان در فهم زبان های غیر فارسی زبان، فارسی زبان غالب است.

واژه های کلیدی: تحلیل استنادی، پایان نامه های کارشناسی ارشد، پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات

مقدمه

می‌توانند مدارک مهمی مبنی بر این که چه نوع مواد تحقیقاتی مورد استفاده قرار گرفته‌اند را ارائه دهند. همین ویژگی سبب شده است پایان‌نامه‌ها از دو دیدگاه در رشته‌های مختلف آموزشی و پژوهشی مورد توجه قرار گیرند؛ یکی به عنوان مدرک مستند پژوهشی (به اعتبار متن تحقیق) و دیگری به مثابه نوعی کتابشناسی تخصصی (به اعتبار فهرست منابع پایانی). لذا با بررسی منابع مورد استفاده در پایان‌نامه‌ها میزان استناد به منابع مختلف مشخص می‌گردد و چگونگی ارتباط مفهومی و محتوایی بین پایان‌نامه‌ها و فهرست منابع آنها روشن می‌گردد و دستیابی به این امر مهم جز از طریق تحلیل استنادی امکان پذیر نیست (زندى، ۱۳۸۲).

از آنجا که پایان‌نامه‌ها حاصل زحمات چند ساله و خط مشی تحقیقی پژوهشگران هستند. لذا بررسی این منابع به عنوان یکی از سرمایه‌های علمی و فکری مراکز پژوهشی امری مهم تلقی می‌گردد. به عبارت دیگر سیر حرکت محقق به نوعی در منابعی که مورد استفاده قرار می‌دهد، منعکس شده و چون اندازه‌گیری میزان استفاده از منابع پایان‌نامه‌ها امری عینی است، لذا نشان دهنده الگوی رفتار علمی محقق است.

پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات مرکزی پژوهشی است که به عنوان یکی از بزرگترین زیرمجموعه‌های وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی به منظور تحقق بخشی از وظایف پژوهشی این وزارتخانه و نیز پاسخ‌گویی به نیازهای پژوهشی کشور در زمینه مسائل فرهنگی، هنری و ارتباطات گام‌های اساسی پیموده و در راستای ارتقاء سطح فرهنگی جامعه از طریق انجام پژوهش‌های علمی در زمینه‌های فرهنگ، هنر و ارتباطات خدمات قابل توجهی ارائه کرده است.

به همین منظور و با توجه به اهمیت و جایگاه منابع پژوهشی در انجام فعالیت‌های پژوهشی و تحقیقاتی این سازمان، این پژوهش بر آن است تا با استفاده از روش تحلیل استنادی به بررسی میزان استنادها در منابع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد موجود در پژوهشگاه پرداخته و الگوی رفتار علمی پژوهشگران و محققان را در استفاده از منابع علمی و هم‌چنین نوع استنادهای به کاررفته، زبان استنادها، روزآمد بودن

امروزه ارزیابی تحقیقات علمی به طور فزاینده‌ای رو به گسترش بوده و بیش از پیش بر اهمیت آن افزوده می‌گردد. در این میان مطالعات استنادی یکی از جنبه‌های مهم ارزیابی فعالیت‌های تحقیقاتی می‌باشند که با بررسی رابطه میان مدرک استنادکننده و مدرک استنادشده، به مطالعه قواعد حاکم بر این رابطه می‌پردازد. مطالعات استنادی از جمله شیوه‌هایی است که از بدو پیدایش تاکنون دست‌خوش تغییر و تحول شده است. هر منبع یا محمل اطلاعاتی نظیر مقاله، کتاب، پایان‌نامه، گزارش و غیره که در تهیه یک اثر تحقیقی مورد استفاده قرار گرفته باشد «استناد» تلقی می‌گردد (صدیقی، ۱۳۸۰).

استناد را می‌توان یکی از پایه‌های اصلی تدوین کارهای علمی و پژوهشی مکتوب به شمار آورد، که هر محقق در مدل کردن یافته‌های علمی خود، ناگزیر بدین شیوه روی می‌آورد. حفظ و تداوم پیوند اطلاعاتی از طریق استناد، به شرط صحت آن ضروری به نظر می‌رسد (پاولی و دیل^۱، ۲۰۰۷). هم‌چنین استناد یکی از عناصر شاخص در نگارش علمی است و نقش بارزی در تولید و نشر اطلاعات دارد. استناد از اصول اساسی تألیف پژوهشی است و اثری در جامعه علمی با اقبال روبه‌رو می‌شود که دقت و تلاش لازم در رعایت این اصل، در آن شده باشد و مطالب استناد شده استوار، گویا و صریح باشند (حقیقی، ۱۳۸۱).

یکی از مهم‌ترین ابزارهای پژوهش که از نظر محتوای اطلاعاتی اهمیت زیادی دارد، پایان‌نامه است. در عصر کنونی، رشد و شکوفایی جوامع انسانی در ابعاد مختلف اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی و ... به گونه قابل توجهی متکی بر پژوهش‌های علمی است. پایان‌نامه‌ها از جمله منابع پژوهشی هستند که با حمایت و پشتیبانی علمی و فنی پژوهشگران عرصه‌های گوناگون دانش و فناوری نقش کلان ایفا می‌کنند و به عنوان یکی از بهترین منابع تحقیقاتی نه تنها راهنمایی برای نوعی شناخت منابع در یک موضوع خاص هستند، بلکه

¹ Powley B, Dale R.

منابع اثرگذار پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان به این نتایج دست یافت که از بین کل اسنادها صورت گرفته ۵۵/۴ درصد به کتب فارسی و لاتین و ۲۴/۱ درصد به نشریات و ۷۸/۲ درصد به منابع فارسی و ۱۲/۸ درصد به منابع لاتین و ۸۴/۵ درصد به منابع چاپی و ۱۵/۵ درصد به منابع غیرچاپی تعلق گرفته است. همچنین مجلات هسته فارسی و لاتین و پربسامدترین کتاب‌های فارسی و لاتین نیز مشخص گردید.

نتایج بررسی استنادی منابع پایان‌نامه‌های دکتری ارتباطات دانشکده علوم اجتماعی و ارتباطات علامه طباطبایی حداد (۱۳۸۸) نیز نشان می‌دهد که بیشترین استناد مربوط به کتاب‌ها با ۵۸/۹ درصد بوده است. همچنین متوسط استناد برای هر پایان‌نامه ۳۹/۷۵ و نیم عمر متوسط کل منابع ۱۱ سال و ۲ ماه اعلام شده است. توزیع زبانی اسنادها نشان داد، که بیشترین منابع استناد شده، به زبان فارسی است.

کلاهدوز (۱۳۸۹) در پژوهشی با عنوان "تحلیل استنادی منابع پایان‌نامه‌های دکتری عمومی دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی" به این نتایج دست یافت که در مجموع ۷۶/۲۲ درصد اسنادها به مجلات و از این میان ۷۵/۴۹ درصد به مجلات لاتین بوده است. طبق قانون برادفورد ۴ عنوان مجله در شمار مجلات هسته قرار گرفته و بالاترین نیمه عمر مربوط به مجلات لاتین با ۶/۵ سال و کمترین آنها مربوط به مجلات فارسی با نیم عمر ۳ سال است.

فرج پهلوی و زمانی (۱۳۸۹) با تحلیل استنادی منابع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد حوزه شیمی دانشگاه شهید چمران اهواز و دانشگاه شیراز دریافته‌اند که بیشترین اسنادها متعلق به نشریات بوده و ۱۰۰ درصد منابع استناد شده خارجی هستند. مجلات هسته بر اساس قاعده برادفورد شناسایی گردیدند، هر پایان‌نامه در دانشگاه شهید چمران دارای ۶۴ استناد و در دانشگاه شیراز دارای ۹۶/۶ استناد است.

رضائیان و عصاره (۱۳۹۱) با بررسی اسنادها و تحلیل منابع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشکده پزشکی دانشگاه علوم

اطلاعات مورد استفاده و مجلات هسته مشخص نماید، تا از این طریق امر مجموعه‌سازی و فراهم‌آوری منابع مورد استفاده پژوهشگران در این مرکز به مناسب‌ترین شکل ممکن صورت گیرد. تحلیل استنادی یکی از روش‌های کتابسنجی است که به ارزیابی متون علمی بر اساس شمارش اسنادهای تعلق گرفته به آن متون می‌پردازد.

رشد روزافزون انتشارات، افزایش قیمت سالانه نشریات ادواری و کتاب‌ها، کاهش بودجه کتابخانه‌ها، پایین بودن ارزش پولی کشور در مقابل ارزهای خارجی و کمبود مکان برای ذخیره‌سازی منابع سبب شده است که کتابداران مراکز پژوهشی با مشکلاتی در حوزه انتخاب و جمع‌آوری منابع مواجه شوند، لذا با انجام پژوهش‌هایی چون تحلیل استنادی می‌توان به این نتایج دست یافت:

- شناسایی نیازهای اطلاعاتی دانشجویان که بخش عمده‌ای از مراجعان را تشکیل می‌دهند؛
 - آگاهی مسئولان و مدیران کتابخانه از نیازهای اطلاعاتی کاربران جهت برنامه‌ریزی در تهیه و تأمین منابع اطلاعاتی، که به استفاده بهینه از بودجه منجر خواهد شد.
- اهمیت رفتارهای استنادی پژوهشگران و دانشجویان به منظور شناخت نیازهای اطلاعاتی آنها و پی بردن به الگوهای استنادی به کار رفته شده در شناسایی منابع پر استفاده، موجب انجام پژوهش‌های متعددی به منظور ارزیابی آن از جنبه‌های گوناگون شده است که در ذیل به نمونه‌هایی از این دست اشاره می‌گردد:

تحلیل استنادی منابع پایان‌نامه‌های دکتری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی - واحد علوم و تحقیقات که توسط صابری و نیکخواه (۱۳۸۷) انجام گرفته نشان می‌دهد که کتاب‌ها با ۳۹/۳ درصد بالاترین میزان استناد را داشته‌اند. میانگین تعداد اسنادها برای هر پایان‌نامه ۷۵/۷۴ و میانگین نیم‌عمر کتاب‌های فارسی ۲۴ سال و یک ماه و نشریات لاتین ۱۳ سال است. زبان فارسی با ۵۵/۳۸ درصد، بیشترین استناد را داراست.

ایزدی (۱۳۸۸) در پژوهش خود با تحلیل استنادی و تعیین

مجله اقتصاد کشاورزی و پس از آن مجله اقتصادسنجی پر استنادترین مجلات بوده‌اند.

بناتینور وکاناپاناور^۴ (۲۰۱۳) در پژوهشی با بررسی پایان‌نامه‌های دکتری گیاه‌شناسی دانشگاه کوومپو هند طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۰۶ به این نتایج دست یافتند که بیشترین منبع مورد استفاده متعلق به مجلات با ۷۴/۷۷ درصد استناد و پس از آن به ترتیب کتاب‌ها، مجموعه مقالات، پایان‌نامه‌ها، گزارش‌ها و پروانه‌های ثبت اختراع قرار داشتند. کمترین استنادها نیز متعلق به منابع اینترنتی بوده است. بیشتر مقالات چند نویسنده‌ای بودند و مجله سلول گیاهی (Plant Cell) و فرهنگ و رشته آمریکا (Tissue and Organ Culture USA) با ۱۵۸ استناد پر استنادترین مجله بوده‌اند.

این پژوهش در صدد است با استفاده از فن تحلیل استنادی، منابع موجود در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات را در یک دوره ده ساله مورد بررسی قرار دهد و با تجزیه و تحلیل میزان استنادها، به تعیین اولویت و اثرگذاری منابع در جهت رفع نیازهای اطلاعاتی پژوهشگران این حوزه بپردازد.

هدف اصلی پژوهش حاضر تحلیل استنادی و تعیین منابع اثرگذار در پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد موجود در پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات طی سال‌های ۱۳۷۹-۱۳۸۸ می‌باشد.

در پژوهش حاضر این گونه فرض شده است که میان استناد به کتاب و سایر منابع اطلاعاتی در پایان‌نامه‌های مورد بررسی تفاوت معنی‌داری وجود دارد.

پرسش‌های اساسی مطرح شده در این پژوهش عبارتند از:

۱. توزیع فراوانی انواع منابع در پایان‌نامه‌های مورد بررسی در سال‌های مورد نظر چقدر است؟
۲. نسبت زبانی منابع مورد استفاده چگونه است؟
۳. پوشش زمانی منابع اثرگذار مورد استفاده در پایان‌نامه‌های مورد بررسی چگونه است؟
۴. میزان اثرگذاری کتاب‌های (فارسی- لاتین) در پایان‌نامه‌های مورد بررسی چگونه است؟

پزشکی جندی شاپور اهواز به این نتایج دست یافتند که بیشترین استنادها مربوط به منابع لاتین بوده و ۴ مجله به عنوان مجلات هسته تعیین گردیدند. کهنگی متون در منابع نیز، ۱۵ سال برآورد شد.

لو^۱ (۲۰۰۷) در پژوهشی با تحلیل استنادی منابع ۱۳ عنوان از پایان‌نامه‌های دانشجویان دکتری علوم طبیعی دانشگاه ملی چانگ - هسینگ تایوان و استخراج ۱۶۸۹ استناد دریافت که میانگین تعداد استنادها برای هر پایان‌نامه ۱۲۳ استناد است. بیشترین استناد به مقالات مجلات با ۹۰/۹۵ درصد اختصاص داشته و ۹۹ درصد منابع مورد استفاده به زبان انگلیسی بوده‌اند، هم‌چنین نیم عمر منابع ۸/۳۳ سال محاسبه و پر استنادترین نویسنده و نشریات معرفی شدند.

والمیتجانا^۲ و همکاران (۲۰۰۸) در پژوهشی با عنوان "تحلیل استنادی منابع پایان‌نامه‌های دکتری رشته شیمی به عنوان ابزاری برای مدیریت مجموعه در کتابخانه دانشگاه" به تجزیه و تحلیل استنادهای موجود در ۴۶ پایان‌نامه از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۰۳ پرداختند. نتایج به دست آمده از ۴۲۰۳ استناد نشان داد که بیشترین مدارک استفاده شده (۷۹ درصد) مقالات علمی هستند. ۳۳ عنوان مجله، پاسخ‌گوی ۵۰ درصد نیازهای اطلاعاتی دانشجویان بوده و سن ۵۰ درصد از استنادها از ۹ سال قدیمی‌تر نبوده است.

نتایج پژوهش جوزف کهایند فاسا^۳ (۲۰۱۱) در بررسی پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد اقتصاد و توسعه کشاورزی دانشگاه نیجریه نشان داد که بیشترین استنادها به مجلات، و کمترین آن به منابع اینترنتی اختصاص داشته است. بیشترین استنادها مربوط به سال ۲۰۰۶ بوده است و ۳۰/۲۵ درصد استنادها بسیار کهنه و قدیمی و مربوط به ۲۰ سال گذشته بوده‌اند. هم‌چنین بیش از نیمی از استنادها (۷۵ درصد) توسط یک نویسنده نگارش شده و مربوط به مجلات خارجی بوده و ۲۵ درصد استنادها نیز مربوط به مجلات داخلی بوده است.

¹ Lo

² Vallmitjana

³ Kehinde Fasae

⁴ Banatepanvar; Kannappanavar

مستقیم رفتارها و فعالیت‌های منجر به تولید، اشاعه و کسب اطلاعات علمی بسیار دشوار و در پاره‌ای موارد غیر عملی است به ناچار باید به روش غیر مستقیم توسل جست و آمار بر جای مانده از این فعالیت‌ها که همانا استنادها هستند را مورد مطالعه قرار داد (دیانی، ۱۳۶۱). به منظور دستیابی به اهداف تحقیق پس از آنکه نواقص استنادها تا حد امکان بر طرف شد بر اساس پرسش‌های پژوهش، اطلاعات استخراج شده در قالب جداولی طراحی گردید. در مرحله اول نوع منابع مشخص شد؛ در این مرحله منابع به پنج دسته تقسیم شدند که عبارتند از: ۱. کتاب‌ها ۲. نشریات ۳. پایان‌نامه‌ها ۴. منابع اینترنتی و ۵. منابع، که هیچ‌یک از انواع ذکر شده را در بر نمی‌گیرد، که تحت عنوان سایر منابع اطلاعاتی از آنها نام برده شده است که شامل گزارشات، بروشورها، طرح‌های تحقیقاتی، جزوه‌ها و ... می‌باشد. در مرحله دوم به منظور بررسی زبان منابع مورد استفاده، فرم‌ها بر اساس زبان منبع تنظیم و به ۳ دسته زبانی تقسیم شدند که عبارتند از: ۱. زبان فارسی ۲. زبان انگلیسی ۳. سایر زبان‌ها، بدین ترتیب میزان فراوانی در هر زبان مشخص شد. در مرحله سوم برای تعیین پراستنادترین کتاب‌ها، نشریات و نویسندگان، فرم‌ها بر اساس عنوان تنظیم و به شمارش پراستنادترین منابع اقدام شد. جهت تجزیه و تحلیل اطلاعات از آمار توصیفی هم‌چون فراوانی و درصد استفاده گردید. علاوه بر آن از داده‌های توصیفی هم‌چون میانگین، به منظور بررسی منابع استنادی و از فرمول برادفورد به منظور بررسی مجلات هسته انگلیسی بهره گرفته شد. مجلات هسته مجلاتی هستند که بیشترین استناد به آنها صورت گرفته است.

یافته‌های پژوهش

در این بخش با توجه به یافته‌های پژوهش پاسخ‌گویی به پرسش‌های مطرح شده و تجزیه و تحلیل نتایج انجام می‌گیرد. در پاسخ به پرسش اول پژوهش مبنی بر توزیع فراوانی انواع منابع در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه، نتایج زیر حاصل گردید؛

۵. میزان اثرگذاری نشریات (فارسی - لاتین) در پایان‌نامه‌های مورد بررسی چگونه است؟
۶. میان اثرگذاری پایان‌نامه‌های فارسی در پایان‌نامه‌های مورد بررسی چگونه است؟
۷. آیا منابع مورد استفاده با توجه به سال ارائه پایان‌نامه روزآمد بوده‌اند؟
۸. مجلات هسته انگلیسی با استفاده از قانون برادفورد کدامند؟
۹. پراستنادترین منابع و نویسندگان فارسی و انگلیسی مورد استفاده در پایان‌نامه‌های مورد بررسی کدامند؟

روش پژوهش

این پژوهش از نوع پیمایشی بوده و به منظور بررسی وضعیت استنادها در منابع پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد پژوهشگاه فرهنگ، هنر و ارتباطات از روش تحلیل استنادی استفاده شده است. برای تحلیل داده‌ها از آمارهای توصیفی و تحلیلی استفاده شده است. جامعه آماری پژوهش شامل ۲۷۴۶۰ منبع مورد استناد در ۳۵۲ پایان‌نامه کارشناسی ارشد در پنج رشته تحصیلی (علوم اجتماعی، زبان و ادبیات فارسی، روانشناسی و علوم تربیتی، الهیات و معارف اسلامی و هنر و معماری) در فاصله سال‌های ۱۳۷۹-۱۳۸۸ می‌باشد. ابزار گردآوری اطلاعات، برگه‌های یادداشت محقق ساخته‌ای است که حاوی اطلاعاتی از قبیل نوع منبع، سال و زبان بوده و به وسیله آن گردآوری داده‌های مورد نیاز انجام شد. برای سهولت انجام کار از منابع کلیه پایان‌نامه‌های مورد مطالعه کپی تهیه شد و از طریق جست‌وجو در پایگاه‌های کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، کتابخانه کنگره و کتابخانه مرکزی دانشگاه تهران و ... ، و هم‌چنین با استفاده از راهنمای مجلات ایران، بانک اطلاعات نشریات کشور، پایگاه تجاری آمازون، راهنمای مجلات خارجی و سایر بانک‌های اطلاعاتی داخلی و خارجی نسبت به رفع نواقص موجود در اطلاعات کتابشناختی منابع اقدام گردید. در توجیه روایی روش پژوهش می‌توان گفت چون مطالعه

جدول ۱. میزان استناد به منابع اطلاعاتی

منابع	کتاب	نشریات		پایان نامه		منابع	سایر	جمع کل
		کتاب	نشریات	پایان نامه	پایان نامه			
ویژگی اطلاعاتی	کتاب	کتاب	نشریات	پایان نامه	پایان نامه	ایتنرنی	منابع	
	فارسی	غیرفارسی	ادواری	ادواری	انگلیسی	منابع	فارسی	
			غیرفارسی	فارسی		ایتنرنی		
فراوانی	۱۷۲۸۹	۴۴۶۸	۳۱۹۳	۵۳۷	۱۰۳۹	۵۲۶	۳۸۸	۲۷۴۶۰
		۲۱۷۵۷		۳۷۳۰	۱۰۵۹			
درصد فراوانی	۶۲/۹۶	۱۶/۲۸	۱۱/۶۳	۱/۹۵	۳/۷۸	۰/۰۷	۱/۴۱	۱۰۰
		۷۹/۲۳		۱۳/۵۸	۳/۸۶			
میانگین کل استنادها	۶۱/۸۱		۱۰/۶		۳/۰۱	۱/۴۹	۱/۱	۷۸/۰۱

استناد کرده است.

در پاسخ به دومین سوال پژوهش مبنی بر تعیین نسبت زبانی منابع مورد استفاده، وضعیت استفاده از این منابع به تفکیک زبان آنها مورد بررسی قرار گرفت.

یافته‌های جدول ۲ نشان می‌دهد که از مجموع ۱۹۸۵۸ استناد داده شده به منبع اطلاعاتی کتاب، ۸۷/۰۶ درصد (۱۷۲۸۹ استناد) متعلق به کتاب‌های فارسی و تنها ۱۲/۹۴ درصد (۲۵۶۹ استناد) متعلق به کتاب‌های انگلیسی بوده است. همچنین از مجموع ۳۶۹۹ استناد داده شده به نشریات ادواری، ۸۶/۳۲ درصد (۳۱۹۳ استناد) متعلق به نشریات فارسی و فقط ۱۳/۶۸ درصد (۵۰۶ استناد) متعلق به نشریات انگلیسی بوده است. علاوه بر آن از مجموع ۱۰۵۹ استناد داده شده به منبع اطلاعاتی پایان‌نامه، ۹۸/۱۱ درصد (۱۰۳۹ استناد) متعلق به زبان فارسی و تنها به میزان ۱/۸۹ درصد (۲۰ استناد) متعلق به زبان انگلیسی بوده است. اما یافته‌ها نشان می‌دهد که تمامی استنادهای داده شده به اینترنت یعنی ۵۲۶ استناد، همگی به زبان انگلیسی بوده و همچنین هر ۳۸۸ استناد داده شده به سایر منابع در پایان‌نامه‌های مورد بررسی به زبان فارسی بوده است. در مجموع ۲۱۹۰۹ استناد به منابع فارسی زبان داده شده است که منبع اطلاعاتی کتاب با ۷۸/۹۱ درصد، بیشترین میزان استناد و سایر منابع با ۱/۷۸ درصد، کمترین میزان استناد به زبان فارسی

نتایج به دست آمده از جدول ۱ نشان می‌دهد که از مجموع ۲۷۴۶۰ استناد موجود در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه میزان استناد به منبع اطلاعاتی کتاب فارسی برابر با ۱۷۲۸۹ استناد معادل ۶۲/۹۶ درصد، کتاب‌های غیرفارسی با ۴۴۶۸ استناد معادل ۱۶/۲۸ درصد کل استنادها، نشریات ادواری فارسی با ۳۱۹۳ استناد معادل ۱۱/۶۳ درصد کل استنادها، پایان‌نامه فارسی با ۱۰۳۹ استناد معادل ۳/۷۸ درصد کل استنادها، نشریات غیرفارسی با ۵۳۷ استناد معادل ۱/۹۵ درصد کل استنادها، منابع اینترنتی برابر ۵۲۶ استناد معادل ۱/۹۲ درصد کل استنادها، سایر منابع اینترنتی با ۳۸۸ استناد معادل ۱/۴۱ درصد کل استنادها و پایان نامه انگلیسی با ۲۰ استناد برابر ۰/۰۷ درصد کل استنادها به ترتیب بیشترین تا کمترین میزان استناد را داشته‌اند.

همچنین در کل نتایج جدول حاضر نشان می‌دهد که در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه بیشترین میزان استناد مربوط به منبع اطلاعاتی کتاب با ۷۹/۲۳ درصد کل استنادها و کمترین میزان مربوط به سایر منابع اطلاعاتی است و میانگین استناد به منابع اطلاعاتی به ترتیب مربوط به کتاب‌ها با میانگین ۶۱/۸۱، نشریات ادواری با میانگین ۱۰/۶، پایان‌نامه‌ها با میانگین ۳/۰۱، اینترنت با میانگین ۱/۴۹ و سایر منابع اطلاعاتی با میانگین ۱/۱ می‌باشد. در مجموع هر پایان‌نامه به طور میانگین به ۷۸ منبع

را داشته‌اند.

به منظور تعیین پوشش زمانی منابع مورد استناد در پایان‌نامه‌های مورد بررسی و پاسخ به پرسش دوم پژوهش، ابتدا تاریخ نشر میلادی منابع به تاریخ شمسی تبدیل و سپس تاریخ نشر به گروه‌های ۴ ساله تقسیم شد که نتایج این ارزیابی در جدول ۳ ارائه شده است. گفتنی است به دلیل موجود نبودن پایان‌نامه دفاع شده در سال‌های ۸۷ و ۸۸ سال ۸۶ پایانی در نظر گرفته شد.

همچنین از مجموع ۳۶۲۱ استناد داده شده به زبان انگلیسی، هم‌چون زبان فارسی منبع اطلاعاتی کتاب با ۷۰/۹۵ درصد، بالاترین میزان استناد و پایان‌نامه با ۰/۵۵ درصد، پایین‌ترین میزان استناد به زبان انگلیسی را به خود اختصاص داده‌اند. در مجموع از میان ۲۵۵۳۰ استناد داده شده به دو زبان فارسی و انگلیسی در پایان‌نامه‌های مطالعه شده ۸۵/۸۲ درصد به زبان فارسی و تنها ۱۴/۱۸ درصد به زبان انگلیسی بوده است.

جدول ۲. توزیع فراوانی زبان استنادات مورد استفاده در پایان‌نامه‌های مورد بررسی

منابع اطلاعاتی	زبان استناد ویژگی‌های آماری	فارسی	انگلیسی	جمع کل
کتاب	فراوانی	۱۷۲۸۹	۲۵۶۹	۱۹۸۵۸
	درصد فراوانی	۷۸/۰۶	۱۲/۹۴	۱۰۰
	جمع کل	۷۸/۹۱	۷۰/۹۵	۷۷/۷۸
نشریات ادواری	فراوانی	۳۱۹۳	۵۰۶	۳۶۹۹
	درصد فراوانی	۸۶/۳۲	۱۳/۶۸	۱۰۰
	جمع کل	۱۴/۵۷	۱۳/۹۷	۱۴/۴۹
پایان‌نامه	فراوانی	۱۰۳۹	۲۰	۱۰۵۹
	درصد فراوانی	۹۸/۱۱	۱/۸۹	۱۰۰
	جمع کل	۴/۷۴	۰/۵۵	۴/۱۵
اینترنت	فراوانی	۵۲۶	۵۲۶	۵۲۶
	درصد فراوانی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
	جمع کل	۱۴/۵۳	۱۴/۵۳	۲/۰۶
سایر منابع	فراوانی	۳۸۸	۳۸۸	۳۸۸
	درصد فراوانی	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰
	جمع کل	۱/۷۸	۱/۵۲	۱/۵۲
جمع کل	فراوانی	۲۱۹۰۹	۳۶۲۱	۲۵۵۳۰
	درصد فراوانی	۸۵/۸۲	۱۴/۱۸	۱۰۰
	جمع کل	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰

جدول ۳. توزیع فراوانی انواع اطلاعاتی مورد استناد در پایان‌نامه‌های مورد بررسی

درصد فراوانی استنادها	تعداد استنادها	سال نشر منابع اطلاعاتی مورد استناد
۰/۳۶	۱۰۰	بدون تاریخ
۲/۹۴	۸۰۸	تا سال ۱۳۷۰
۳۴/۶۷	۹۵۲۲	۱۳۷۴ تا ۱۳۷۱
۳۶/۴۹	۱۰۰۲۲	۱۳۷۸ تا ۱۳۷۵
۲۳/۹۴	۶۵۷۴	۱۳۸۲ تا ۱۳۷۹
۱/۵۸	۴۳۴	۱۳۸۶ تا ۱۳۸۳
۱۰۰	۲۷۴۶۰	کل سالها

جمع کل، میزان کل استنادات به هر یک از منابع اطلاعاتی را در دوره ۸ ساله نشان می‌دهد.

نتایج کلی از شاخص میزان اثرگذاری منابع نشان می‌دهد که کتاب‌های فارسی با ۴۹/۱۱، کتاب‌های غیرفارسی با ۱۲/۶۹ و نشریات فارسی با ۹/۰۹ بیشترین میزان اثرگذاری را در پایان‌نامه‌های مورد بررسی داشته‌اند. میزان اثرگذاری پایان‌نامه‌های غیرفارسی کمتر از سایر منابع بوده است.

هفتمین پرسش پژوهش مربوط به تعیین منابع مورد استفاده با توجه به سال ارائه پایان‌نامه می‌باشد که از آن با عنوان شاخص فوریت یاد می‌شود. شاخص فوریت به عنوان مقیاسی جهت تعیین منابع روزآمد مورد استفاده قرار می‌گیرد که یکی از روش‌های تحلیل استنادی است. در این پژوهش شاخص فوریت، برابر تعداد استنادات به منابع روزآمد در یک دوره یک ساله به تعداد پایان‌نامه‌های ارائه شده در همان سال تعریف شده است. روند محاسبات مربوط به شاخص فوریت در جدول زیر ارائه شده است.

نتایج بیانگر آن است که بیشترین منابع مورد استناد پایان‌نامه‌ها مربوط به منابع منتشرشده در سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۷۸ با ۳۶/۴۹ درصد، منابع اطلاعاتی منتشرشده در سال‌های ۱۳۷۱ تا ۱۳۷۴ با ۳۴/۶۷ درصد و از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۲ با ۲۳/۹۴ درصد می‌باشد. کمترین میزان استناد مربوط به سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۶ می‌باشد که ۱/۵۸ درصد استنادات را به خود اختصاص داده است.

در پاسخ به پرسش‌های چهارم، پنجم و ششم پژوهش مبنی بر تعیین میزان اثرگذاری هر یک از انواع منابع اطلاعاتی مورد استفاده در پایان‌نامه‌ها، از شاخص تعداد استنادات به منبع مورد نظر در یک دوره معین به تعداد کل پایان‌نامه‌های دفاع شده در همان دوره استفاده شد. با توجه به فاصله زمانی ۸ ساله دفاع پایان‌نامه‌ها (از سال ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۶) دوره زمانی مورد نظر در این تحقیق برابر ۸ سال در نظر گرفته شد، لازم به ذکر است در سال‌های ۸۷ و ۸۸ پایان‌نامه دفاع شده در پژوهشگاه موجود نبوده است. لذا در جدول زیر در هر سال میزان استناد به هر یک از منابع اطلاعاتی در دوره ۸ ساله ارائه شده است. ردیف

جدول ۴. تعیین میزان اثرگذاری منابع مورد استفاده در پایان‌نامه‌های مورد بررسی

ردیف	سال ارائه	کتاب فارسی	کتاب غیرفارسی	نشریات فارسی	نشریات غیرفارسی	پایان‌نامه فارسی	پایان‌نامه غیرفارسی	منابع اینترنتی	سایر منابع (گزارش، جزوه و...)
۱	۷۹	۳۳۸۰	۱۰۱۶	۶۴۱	۱۱۵	۲۱۳	۶	۱۳	۵۹
۲	۸۰	۳۳۸۰	۸۹۶	۶۱۲	۱۵۳	۲۵۱	۶	۴۸	۱۲۰
۳	۸۱	۳۶۶۵	۸۶۹	۶۱۴	۷۸	۱۹۲		۲۹۴	۱۰۸
۴	۸۲	۲۷۰۰	۵۸۷	۵۰۶	۴۱	۱۳۴	۷	۱۷	۵۲
۵	۸۳	۲۵۷۹	۶۹۶	۵۸۰	۱۲۲	۱۹۳	۱	۲۲	۳۵
۶	۸۴	۱۱۰۵	۲۸۴	۱۸۰	۱۶	۳۹		۱۲۹	۱۰
۷	۸۵	۲۷۷	۸۸	۳۴	۲	۵		۲	
۸	۸۶	۲۰۳	۳۲	۳۳	۳	۱۲		۱	۴
	جمع کل	۱۷۲۸۹	۴۴۶۸	۳۲۰۰	۵۳۰	۱۰۳۹	۲۰	۵۲۶	۳۸۸
	میزان اثرگذاری	۴۹/۱۱	۱۲/۶۹	۹/۰۹	۱/۵۰	۲/۹۵	۰/۵	۱/۴۹	۱/۱۰

جدول ۵. تعیین شاخص فوریت منابع مورد استفاده در پایان‌نامه‌های مورد بررسی

سال دفاع پایان‌نامه	تعداد پایان‌نامه دفاع شده در هر سال	استناد به کتاب فارسی	استناد به کتاب غیرفارسی	استناد به نشریات فارسی	استناد به نشریات غیرفارسی	استناد به پایان‌نامه فارسی	استناد به پایان‌نامه غیرفارسی	استناد به منابع اینترنتی	استناد به سایر منابع	تعداد کل شاخص فوریت
۷۹	۷۵	۲۷	۱۵	۱۵	۱۱	۷	۲	۲	۶	۸۵
۸۰	۷۸	۳	۱۶	۱۱	۷	۱۱	۱		۳	۵۲
۸۱	۶۸	۱	۹	۸	۶	۷	۵	۵	۵	۴۱
۸۲	۴۹	۲	۱۷	۸	۴	۶	۱	۹	۳	۵۰
۸۳	۵۱	۱۱	۱۳	۵	۱۰	۱۴	۸	۸	۲	۶۳
۸۴	۲۲	۱۲	۷	۲	۵	۷	۸	۸	۲	۴۳
۸۵	۵	۵	۱	۱	۰	۰				۷
۸۶	۴	۲	۱	۲	۱	۱	۱	۱	۱	۹
کل سال‌ها	۳۵۲	۶۳	۷۹	۵۲	۴۴	۵۳	۴	۳۳	۲۲	۳۵۰

در سال ۱۳۸۶ حدود ۲/۲ منبع روزآمد مورد استفاده قرار گرفته است. کمترین میزان شاخص فوریت مربوط به پایان‌نامه‌های سال ۱۳۸۱ و ۱۳۸۰ با شاخص فوریت ۰/۰۶ و ۰/۶۶ می باشد. در پاسخ به هشتمین پرسش پژوهش مبنی بر تعیین مجلات

نتایج به دست آمده حاکی از آن است که بیشترین میزان استناد به منابع روزآمد در سال ۱۳۸۶ صورت گرفته به طوری که مقدار شاخص فوریت برای پایان‌نامه‌های ارائه شده برابر ۲/۲۵ محاسبه شده است؛ یعنی به ازای هر پایان‌نامه دفاع شده

هسته انگلیسی، با استفاده از قانون برادفورد، یافته‌ها نشان می‌دهند که مجلات انگلیسی مورد استناد در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه در سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۸ در حدود ۲۸۹ عنوان بوده که میزان استناد به آنها با یکدیگر متفاوت است. (جدول ۶)

جدول ۶. تعیین مجلات هسته مورد استناد در پایان نامه‌های مورد بررسی

تعداد دست‌ها	تعداد استنادها	فراوانی	فراوانی	تعداد استنادها	تعداد دست‌ها
K	A	تجمعی کل	تجمعی کل	در مناطق	J
		مجلات	استنادها	A	J
$J_1=3$	۶۲	۱	۲۵	۲۵	۱
		۲	۴۸	۲۳	۱
		۳	۶۲	۱۴	۱
$J_2=23$	۸۴	۴	۷۱	۹	۱
		۵	۷۹	۸	۱
		۶	۸۶	۷	۱
		۲۶	۱۴۶	۳	۲۰
$J_3=97$	۱۹۴	۱۲۳	۳۴۰	۲	۹۷
$J_4=166$	۱۶۶	۲۸۹	۵۰۶	۱	۱۶۶
$\sum J_i=289$	$\sum A=506$				$\sum J=289$
					$\sum J.A=506$

گروه‌بندی استنادها به مقالات انگلیسی در پایان‌نامه‌های مورد بررسی جهت تعیین ضریب (عدد ثابت) برادفورد در جدول زیر ارائه شده است.

به منظور سنجش قانون برادفورد در مورد این مجلات و هم‌چنین مشخص نمودن مجلات هسته، ابتدا مجلات به ترتیب میزان استنادها از زیاد به کم مرتب و تعداد کل استناد به آنها محاسبه شد، سپس بر اساس آن گروه‌بندی انجام شد. حاصل

جدول ۷. گروه‌بندی استنادها به نشریات خارجی مورد استناد به منظور تعیین ضریب برادفورد

ردیف	تعداد کل استنادها	تعداد نشریات	ضریب برادفورد
	J.A	J	b_k
۱	۶۲	۳	-
۲	۸۴	۲۳	۶/۷۶
۳	۱۹۴	۹۷	۴/۲۲
۴	۱۶۶	۱۶۶	۱/۷۱
جمع کل	$\sum J.A=506$	$\sum J=289$	$\sum b_k = 13/6$

$$n = \sqrt{20.24} = 4.5 \approx 5$$

$$bk = \sum b_k / k = \frac{13.6}{4} = 3.4 \approx 3$$

از نتایج به دست آمده چنین استنباط می‌شود که تعداد نشریات هسته خارجی مورد استفاده در منابع پایان‌نامه‌های مورد بررسی بین سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۸ پنج عنوان مجله بوده است که فراوانی استناد به آنان در جدول زیر گزارش شده است.

همان‌گونه که ملاحظه می‌شود برای گروه‌بندی استنادها، داده‌ها را به ۴ دسته تقسیم نموده و ضریب برادفورد برابر با ۳ محاسبه شد. از این رو تعداد مجلات هسته نیز طبق فرمول زیر محاسبه می‌گردد:

$$R_{(n)} = a \cdot n^b$$

$$506 = (25) \cdot (n^3)$$

$$n^3 = \frac{506}{25} = 20.24$$

جدول ۸. فراوانی مجلات هسته انگلیسی مورد استناد به ترتیب نزولی

عنوان	تعداد استناد
Journal of Social & Humanities	۲۵
British journal education psychology	۲۳
art library journal	۱۴
Journal of the marriage and the family	۹
The American Political Science	۸

کتاب‌های فارسی در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه که بیش از ۳۸ بار مورد استناد قرار گرفته‌اند نیز آمده است. یافته‌ها بیانگر آن است که عبدالحسین زرین‌کوب با ۸۵ استناد و علی ابن محمدابن اثیر با ۷۸ استناد، پراستنادترین نویسندگان می‌باشند.

جدول ۹ نشان می‌دهد که در بین کتاب‌های فارسی مورد استناد در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه به یازده عنوان کتاب بیش از بیست بار استناد شده است، که در این میان بیشترین میزان استناد مربوط به کتاب مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی با ۷۳ بار استناد می‌باشد. هم‌چنین فراوانی نویسندگان

جدول ۹. فراوانی پراستنادترین عنوان‌ها و نویسندگان کتاب‌های فارسی

تعداد استناد	نام نویسنده	تعداد استناد	عنوان کتاب
۸۵	عبدالحسین زرین کوب	۷۳	مراحل اساسی اندیشه در جامعه شناسی
۷۸	علی ابن محمدابن اثیر	۵۶	مبانی جامعه شناسی
۷۳	رمون آرون	۴۸	تغییرات اجتماعی
۶۷	حسین بشیریه	۴۱	جامعه شناسی نظم
۶۵	عبیدالله بن عبدالله ابن خردادبه	۳۸	نگاهی تازه به دستور زبان فارسی
۵۹	یرواند آبراهامیان	۳۸	تاریخ کامل
۵۶	آنتونی گیدنز	۳۳	قرآن کریم
۴۸	روشه گی	۲۶	لغت نامه دهخدا

۴۱	مسعود چلبی	۲۳	مسالک و ممالک
۳۹	مولانا جلال الدین محمد بلخی (مولوی)	۲۲	انقلاب و بسیج سیاسی
۳۸	محمد رضا باطنی	۲۰	ایران بین دو انقلاب

جدول ۱۰. فراوانی پر استنادترین مجلات فارسی مورد استفاده در پایان‌نامه

ردیف	عنوان	تعداد استناد
۱	ماهنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی	۱۵۲
۲	دو فصل نامه علم اجتماع	۱۳۱
۳	فصل نامه علم اجتماع دانشگاه علامه طباطبایی	۱۲۵
۴	مجله نامه فرهنگ	۷۸
۵	فصل نامه رسانه	۷۰
۶	کتاب ماه علم اجتماع	۶۵
۷	روزنامه اطلاعات	۵۴
۸	فصل نامه نامه پژوهش فرهنگی	۵۴
۹	فصل نامه متین	۴۸
۱۰	مجله سیاست خارجی	۴۷
۱۱	فصلنامه ارغنون	۴۶
۱۲	فصل نامه پیام کتابخانه	۴۳
۱۳	فصل نامه موزه‌ها	۴۲
۱۴	روزنامه همشهری	۴۱
۱۵	فصل نامه نامه انجمن جامعه شناسی	۴۰
۱۶	مجله بررسی‌های تاریخی	۳۹
۱۷	روزنامه ایران	۳۷
۱۸	مجله دانشنامه علم اجتماع	۳۷
۱۹	فصل نامه معماری و شهرسازی	۳۷
۲۰	ماهنامه فرهنگ و توسعه	۳۶
۲۱	نمایه پژوهش	۳۵
۲۲	مجله کیان	۳۳
۲۳	مجله هنر و مردم	۳۲
۲۴	مجله گزارش فیلم	۳۰

سه نشریه اطلاعات سیاسی - اقتصادی با ۱۵۲ استناد، نامه علم اجتماع با ۱۳۱ استناد و فصلنامه علم اجتماع دانشگاه علامه طباطبایی با ۱۲۵ استناد است.

یافته‌های جدول فوق نشان می‌دهد که ۲۴ نشریه فارسی در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه بیش از سی بار مورد استناد قرار گرفته‌اند. طبق جدول فوق بیشترین فراوانی استناد مربوط به

جدول ۱۱. فراوانی پر استنادترین کتاب‌های انگلیسی مورد استناد به ترتیب نزولی

عنوان	نویسنده	تعداد استناد
International Politics: A Framework for Analysis, Englewood Cliffs	Holsti Jaakko	۳۱
Language and linguistics	John Lyons	۲۷
Sociology in Iran, USA, Bethesda	Lahsaeizadeh, Abdolali, Ali Akbar Mahid	۲۴
dialectology	j.k.peter travdgili	۱۱

دانست و در رشته‌های علوم محض و پزشکی علت گرایش به نشریات را می‌توان به تغییرات و روزآمدی سریع علوم نسبت داد.

بنابر یافته‌های پژوهش ۸۵/۸۲ درصد استنادات مربوط به منابع فارسی و ۱۴/۱۸ درصد استنادات مربوط به منابع انگلیسی است. نتیجه اینکه زبان غالب در استنادهای پایان‌نامه‌های مورد بررسی زبان فارسی است و با توجه به ضعف دانشجویان حوزه علوم انسانی در زبان انگلیسی و سایر زبان‌ها قابل توجه است. چنانچه حداد (۱۳۸۸)، ایزدی (۱۳۸۸)، صابری (۱۳۸۷) و مکی زاده (۱۳۸۷) نیز در پژوهش‌های خود به نتایج مشابهی رسیده‌اند. اما در حوزه علوم محض و علوم پزشکی زبان غالب، زبان انگلیسی می‌باشد چنانچه در کلاهدوز (۱۳۸۹)، فرج پهلوی (۱۳۸۹)، رضاییان (۱۳۹۱) و والمیتاجانا^۲ (۲۰۰۸) به این نتایج اشاره شده است.

بررسی پوشش زمانی منابع اثرگذار در پایان‌نامه‌های مورد بررسی نشان داد که بیشترین منابع مورد استناد مربوط به منابع اطلاعاتی منتشرشده در سال‌های ۱۳۷۵ تا ۱۳۷۸ با ۳۶/۴۹ درصد و کمترین میزان استناد مربوط به منابع منتشرشده در فاصله سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۸۶ می‌باشد که ۱/۵۸ درصد از کل استنادات را به خود اختصاص داده است.

نتایج کلی از بررسی میزان اثرگذاری منابع مطالعه شده نشان می‌دهد که کتاب‌های فارسی با ۴۹/۱۱، کتاب‌های غیرفارسی با ۱۲/۶۹ و نشریات فارسی با ۹/۰۹ بیشترین میزان اثرگذاری را در پایان‌نامه‌های مورد بررسی داشته‌اند. میزان اثرگذاری

همان‌گونه که در جدول ۱۱ مشاهده می‌شود، چهار عنوان کتاب انگلیسی و نویسندگان آن، جزء پر استنادترین کتاب‌ها و نویسندگان انگلیسی هستند که در منابع پایان‌نامه‌های مورد بررسی بیش از ۱۰ بار به آنها استناد داده شده است. بیشترین استناد مربوط به کتاب : International Politics: A Framework for Analysis, Englewood Cliffs با ۳۱ استناد است.

بحث و نتیجه‌گیری

بررسی منابع کتابشناختی به کاررفته در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه نشان می‌دهد که، بیشترین میزان استناد منابع مربوط به کتاب‌ها با ۷۹/۲۳ درصد می‌باشد، که از این میان کتاب‌های فارسی با ۶۲/۹۶ درصد، بیشترین میزان استناد را به خود اختصاص داده است. نشریات ادواری با ۱۳/۵۸ درصد و پایان‌نامه‌ها با ۳/۸۶ درصد به ترتیب در رتبه دوم و سوم قرار دارند. تحقیقات پیشین حاکی از آن است که در حوزه علوم انسانی گرایش محققان به استفاده از کتاب‌ها بیشتر از مجلات است. چنانچه یافته‌های ایزدی (۱۳۸۸)، حداد (۱۳۸۸)، صابری (۱۳۸۷) و مکی زاده (۱۳۸۷) نشان می‌دهد، اما در حوزه علوم محض و علوم پزشکی، محققان گرایش بیشتری به استفاده از مجلات داشته‌اند. چنانچه یافته‌های کلاهدوز (۱۳۸۹)، فرج پهلوی (۱۳۸۹)، رضاییان (۱۳۹۱) و والمیتاجانا^۱ (۲۰۰۸) به این امر اشاره دارند. علت گرایش به کتاب‌ها در رشته علوم انسانی را می‌توان به سهولت دسترسی و استفاده آسان از این منابع

² Vallmitjana

¹ Vallmitjana

پایان‌نامه‌های غیرفارسی کمتر از سایر منابع بوده است.

بررسی میزان روزآمدی منابع کتابشناختی در پایان‌نامه‌های مورد بررسی نشان می‌دهد که بیشترین میزان استناد به منابع روزآمد در سال ۱۳۸۶ صورت گرفته است. به طوری که مقدار شاخص فوریت برای پایان‌نامه‌های ارائه شده برابر ۲/۲۵ محاسبه شده است، یعنی به ازای هر پایان‌نامه دفاع شده در سال ۱۳۸۶ حدود ۲ منبع روزآمد مورد استفاده قرار گرفته است. کمترین میزان شاخص فوریت مربوط به پایان‌نامه‌های سال ۱۳۸۱ و ۱۳۸۰ با شاخص فوریت ۰/۶۰ و ۰/۶۶ می‌باشد. یعنی به ازای هر پایان‌نامه دفاع شده تقریباً یک منبع روزآمد مورد استفاده بوده است. برای کل پایان‌نامه‌های دفاع شده در فاصله سال‌های ۱۳۷۹ تا ۱۳۸۶ شاخص فوریت برابر ۰/۹۹ به دست آمد، یعنی به طور متوسط در هر پایان‌نامه از یک منبع روزآمد استفاده شده است. مقایسه این عدد با متوسط تعداد استنادها در هر پایان‌نامه که برابر ۷۸/۰۱ استناد می‌باشد، نشان می‌دهد که نسبت منابع روزآمد در هر پایان‌نامه برابر ۱ است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت در پایان‌نامه‌های مورد بررسی از منابع روزآمد استفاده نشده است، که این نتایج با یافته‌های ایزدی (۱۳۸۸)، صابری (۱۳۸۸)، مکی‌زاده (۱۳۸۷) همسو است و با یافته‌های حداد (۱۳۸۸)، فرج‌پهلوی (۱۳۸۹) و رضاییان (۱۳۹۱) که از متوسط استناد بالاتری برخوردارند، متفاوت است.

بنابر یافته‌های پژوهش، دو مجله با عنوان‌های *Journal of Social & Humanities* و *British journal of education psychology* به ترتیب با ۲۵ و ۲۳ استناد به عنوان مجلات هسته شناخته شده‌اند.

نتایج بررسی پر استنادترین منابع و نویسندگان فارسی و انگلیسی مورد استفاده در پایان‌نامه‌های مورد مطالعه نشان داد که کتاب مراحل اساسی اندیشه در جامعه‌شناسی و مبانی جامعه‌شناسی به ترتیب با ۷۳ استناد و ۵۶ استناد، پر استنادترین کتاب‌های فارسی و عبدالحسین زرین‌کوب و ابن‌اثیر با ۸۵ و ۷۸ استناد پر استنادترین نویسندگان برای کتاب‌های فارسی مورد استفاده هستند. همچنین نشریه اطلاعات سیاسی -

اقتصادی با ۱۵۲ استناد و نامه علوم اجتماعی با ۱۳۱ استناد پر استنادترین نشریات فارسی هستند.

کتاب *Framework for Analysis International Politics* تألیف *Holsti Jaakko K.* و کتاب *Language and linguistics* تألیف *John Lyons* به ترتیب با ۳۱ و ۲۷ استناد پر استنادترین نویسندگان و کتاب انگلیسی هستند.

در یک نتیجه‌گیری کلی می‌توان بیان کرد که در همه رشته‌های علوم انسانی بیشترین استناد مربوط به کتاب است و پژوهشگران بیش از سایر منابع به کتاب‌ها استناد می‌کنند. این در حالی است که نشریات ادواری و منابع اینترنتی به عنوان منابع روزآمد و منابعی که می‌توانند آخرین اطلاعات به روز را در اختیار دانشجویان قرار دهند کمتر مورد استفاده قرار گرفته‌اند. با توجه به اینکه اکثر دانشگاه‌ها و مراکز عالی به نشریات ادواری فارسی و لاتین و اینترنت دسترسی دارند، دلایل عمده عدم استفاده از این منابع را می‌توان در موارد زیر خلاصه کرد:

۱. عدم آشنایی دانشجویان به استفاده درست از اینترنت؛ بسیاری از دانشجویان به دلیل آشنا نبودن با راه‌کارها و نحوه صحیح جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی فارسی و لاتین، استفاده از اینترنت را نوعی گذران وقت دانسته و ترجیح می‌دهند مطالب خود را در کتاب‌ها - به دلیل استفاده آسان و سهولت دسترسی - بازیابی نمایند، به همین دلیل کمتر به منابع اینترنتی روی می‌آورند.

۲. ضعف دانشجویان در فهم زبان‌های غیر فارسی؛ به واسطه همین امر استفاده از منابع غیر فارسی برای آنان مشکل بوده و کمتر به مقالات و مجلات لاتین مراجعه می‌نمایند. از جمله دلایل استفاده کمتر از نشریات فارسی، می‌توان به عدم امکان خروج این منابع از کتابخانه به دلیل مرجع بودن آنها اشاره کرد. با توجه به اینکه نشریات تخصصی فقط در کتابخانه‌های وابسته به آموزش عالی و مراکز تخصصی وجود دارد. لذا دانشجویان ترجیحاً از منابعی استفاده می‌نمایند که دسترسی به آن سهولت بیشتری دارد.

۳. شاید بتوان یکی از دلایل عمده در عدم استفاده از

پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد معماری دانشگاه آزاد اسلامی واحد همدان در سال‌های ۱۳۷۹-۱۳۸۶. فصل‌نامه دانش‌شناسی، ۳ (۹)، ۱۱-۲۳.

حداد، ز. (۱۳۸۸). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دکتری ارتباطات دانشکده علوم اجتماعی و ارتباطات علامه طباطبایی. فصل‌نامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۲۰ (۲)، ۱۳۹-۱۵۲.

حقیقی، م. (۱۳۸۱). کاربرد استناد در نگارش‌های علمی. مجله روانشناسی و علوم تربیتی دانشگاه تهران، ۳۲ (۲)، ۲۱۵-۲۳۲.

دیانی، م. ح. (۱۳۶۱). کتاب سنجی. نشر دانش، ۴۰-۴۷.

رضاییان، ف.؛ عصاره، ف. (۱۳۹۱). تحلیل استنادی پایان‌نامه‌های فارغ التحصیلان دوره‌های کارشناسی ارشد دانشکده پزشکی دانشگاه علوم پزشکی جندی شاپور اهواز در سال‌های ۱۳۷۸-۱۳۸۹. جنتاشاپور، ۳ (۲)، ۳۶۱-۳۷۱.

زندى، م. ح. (۱۳۸۲). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد دانشکده علوم اقتصادی دانشگاه علامه طباطبایی در سال‌های ۱۳۷۵-۱۳۸۱. پایان‌نامه کارشناسی ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال.

صابری، م. ک.؛ نیکخواه، ز. (۱۳۸۸). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های دکتری علوم کتابداری و اطلاع‌رسانی دانشگاه آزاد اسلامی. فصل‌نامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات، ۱۹ (۴)، ۱۴۹-۱۶۴.

صدیقی، م. (۱۳۸۰). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های موجود در مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران، طرح پژوهشی مرکز اطلاعات و مدارک علمی ایران.

فرج‌پهلوی، ع.، زمانی، م. (۱۳۸۹). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های کارشناسی ارشد حوزه شیمی دانشگاه شهید چمران اهواز و دانشگاه شیراز در سال‌های ۱۳۸۷-۱۳۸۰. فصل‌نامه دانش‌شناسی، ۳ (۱۱)، ۷۷-۹۰.

لاهدوز، ف. (۱۳۸۹). تحلیل استنادی مآخذ پایان‌نامه‌های

مقالات لاتین در این زمینه را، کم بودن میزان مقالات منتشر شده در حوزه علوم انسانی به زبان انگلیسی، در مقایسه با مقالات فارسی در دسترس دانست. با این حال با توجه به فعال بودن پایگاه‌های مقالات لاتین در دسترس، دانشجویان این رشته‌ها به نسبت بسیار کمتری از این پایگاه‌ها جهت نگارش پایان‌نامه خود استفاده کرده‌اند. در مجموع می‌توان کمبود مطالب مرتبط با حوزه علوم انسانی، عدم اطلاع و آشنایی دانشجویان با پایگاه‌های مرتبط در حوزه موضوعی خاص، نداشتن مهارت‌های جست‌وجو و یا عدم دسترسی مطلوب به منابع اینترنتی را از دلایل عمده این امر برشمرد.

با توجه به نتایج به دست آمده از پژوهش حاضر، پیشنهادهایی جهت اصلاح و رفع کاستی‌های موجود ارائه می‌شود:

- تشویق و ترغیب دانشجویان به استفاده از دیگر منابع از جمله اینترنت، پایگاه‌های اطلاعاتی، پایان‌نامه‌ها و نشریات حاوی منابع روزآمد؛
- تشویق و ترغیب دانشجویان به استفاده از منابع انگلیسی و عربی و تقویت زبان انگلیسی؛
- لزوم تهیه منابع روزآمد با اختصاص بخش اصلی بودجه به خرید منابع، در حوزه علوم انسانی؛
- هدایت دانشجویان به استفاده و به کارگیری مقالات فارسی و لاتین - با توجه به روزآمدی آنها نسبت به کتاب‌ها با امکان ایجاد دسترسی مستمر به پایگاه‌های اطلاعاتی؛
- برگزاری دوره‌های آموزشی در چگونگی استفاده از منابع، آشنایی با اینترنت، جست‌وجو در پایگاه‌های اطلاعاتی و مقالات؛
- ارائه شیوه‌نامه‌ای استاندارد به دانشجویان در نوشتن منابع.

منابع

ایزدی، ر. (۱۳۸۸). تحلیل استنادی و تعیین منابع اثرگذار در

- theses submitted in the Department of Agricultural Economics and Extension, Federal University of Technology Akure, Nigeria. *Collection Building*, 30 (4), 179 - 183
- Lo, Szu-Chia.(2007). Use of information resources in writing up Dissertation:A Citation Analysis . In international Conference on Engineering Educational (ICCE 2007), *Combra,Portugal*, September 3-7.
- Powley B, Dale R. (2007). *Evidence-based information extraction for high accuracy citation and author name identification Pittsburgh PA, U.S.A*: Proceedings of the conference RIAO; 2007 May 30-June 1.
- Vallmitjana, N. (2008). Citation Analysis of Ph.D. Dissertation References as a Tool for - Collection Management in an Academic Chemistry Library. *College & Research Libraries*. 69 (1). Retrieved September 21, 2012 from <http://web.ebscohost.com/ehost/resultsadvanced?vid=13&hid=21&sid=bbfe704e-eda6-4277-b080>
- دکترای عمومی دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی شهید بهشتی بین سال های ۸۳ تا ۸۷. پایان نامه کارشناسی ارشد علوم کتابداری و اطلاع رسانی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران شمال، تهران.
- مکی زاده، ف. (۱۳۸۷). تحلیل استنادی پایان نامه های رشته جغرافیا (برنامه ریزی شهری) در دانشگاه های تهران، تربیت مدرس و یزد (۱۳۷۶ - ۱۳۸۴) با تأکید بر پایان نامه های مورد استناد به عنوان عامل اثر گذار. *فصل نامه مطالعات ملی کتابداری و سازماندهی اطلاعات*، ۱۹ (۴)، ۱۲۵-۱۴۳.
- Banateppanvar, Koteppa B.S; Kannappanavar, Biradar, B.U. (2013). Citation analysis of doctoral theses in botany submitted to Kuvempu University, India: a case study. *Collection Building*, 32 (1), 12 - 21
- Kehinde Fasae, J. (2011). Citation analysis of M.Tech

